

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

Zeszyty Muzeum

5

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1984

Andrzej Gąsiorowski

SZARE SZEREGI W GDYNI

Działalność harcerzy gdyńskich w okresie okupacji omawiano już wielokrotnie w różnego typu publikacjach, z reguły o charakterze popularnym. Stwierdzić należy jednak, iż aktualnego stanu wiedzy nie można uznać za zadowalającą. Większość publikacji poświęcono Tajnemu Hufcowi Harcerzy, działalność Szarych Szeregów nie doczekała się natomiast wyczerpującego omówienia. O istnieniu komórek tej organizacji na terenie Gdyni wspomniano, co prawda, w kilku pracach, nigdzie jednak nie dokonano całościowego ujęcia tej tematyki. Nieco szerzej o Szarych Szeregach w Gdyni pisali dotychczas: L. Lubecki, K. Ciechanowski i J. Włodkowski¹.

Niniejszy artykuł stanowi pierwszą próbę całościowego omówienia działalności Szarych Szeregów w Gdyni. Badania w znacznej mierze utrudniał całkowity niemalże brak archiwaliów. Nie zachowały się bowiem: archiwum gdyńskiego ośrodka Szarych Szeregów oraz archiwum komendy chorągwi pomorskiej. Nie wiadomo nawet, czy archiwa takie istniały². Brak także źródeł archiwalnych z wyższego szczebla organizacyjnego, ponieważ nie zachowało się pierwsze archiwum Głównej Kwatery Szarych Szeregów³. Najdawniejsze ocalałe dokumenty ze szczebla centralnego obejmują dopiero koniec 1942 i początek 1943 r., a więc nie były przydatne dla badań. W tzw. Archiwum Szarych Szeregów im. Floriana Marciniaka, znajdującym się w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, brak jest dokumentów dotyczących pierwszego okresu działalności. Brak także wzmianek o działalności Szarych Szeregów w Gdyni w dokumentach innych organizacji, z którymi powiązane były Szare Szeregi. Uwaga ta dotyczy szczególnie dokumentów Komendy Głównej ZWZ-AK.

¹ L. Lubecki, *Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim w latach 1939—1945*, Gdańsk 1961; tenże, *Harcerze wybrzeża w walce z okupantem w latach 1939—1945*, Gdańsk 1963; K. Ciechanowski, *Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim w latach 1939—1945*, Warszawa 1972; J. Włodkowski, *Związek Harcerstwa Polskiego w Gdyni w latach 1928—1948*, Gdańsk 1968 (maszynopis).

² Wiadomo jedynie o archiwum hufca „Smaragdowy Rój”, które prowadził osobiście jego komendant phm. E. Dylewski.

³ Zob. T. Strzembosz, *Archiwum Szarych Szeregów im. Floriana Marciniaka*, Warszawa 1964, s. 253—254, „Najnowsze Dzieje Polski. Materiały i Studia z Okresu Drugiej Wojny Światowej”, t. VIII.

Nie zostały także dotychczas odnalezione akta gestapo w Gdańsku (Staatspolizeileitstelle) i Gdyni (Grenzkommisariat), prowadzących śledztwo przeciwko członkom Szarych Szeregów z Gdyni. Akta te — jeśli uwzględnić nawet ich specyficzny charakter — pozwoliłyby na rozszerzenie problematyki badawczej, wnosząc nieco światła odnośnie do akcji likwidacyjnej podjętej przez gestapo oraz przebiegu śledztwa. Ukazywałyby one powyższą problematykę od strony hitlerowskiego aparatu policyjnego. W badaniach wyzyskano więc jedyne dostępne akta sądowe byłych funkcjonariuszy gestapo: Jana Kaszubowskiego vel Hansa Kessnera i Herberta Teufła, znajdujące się w Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich⁴.

Częściowo zachowała się natomiast dokumentacja dotycząca losów aresztowanych członków Szarych Szeregów z Gdyni, osadzonych w KL Stutthof. Materiały te — przechowywane w Archiwum Muzeum Stutthof — ze względu na swoją specyfikę, miały dla tematu jedynie drugorzędne znaczenie⁵. Niezwykle cennym dokumentem są materiały sądowe z okresu okupacji, dotyczące rozprawy przeciwko Erykowi Studzińskiemu, członkowi gdyńskich Szarych Szeregów. Odpis tych akt znajduje się w Archiwum Muzeum Stutthof⁶. Szczególnie wartościowe dane zawarte zostały w akcie oskarżenia.

Z konieczności więc podstawowy materiał źródłowy stanowią ustne relacje byłych członków organizacji, zebrane przez autora. Część tych relacji znajduje się w zbiorach Muzeum Stutthof⁷. Na jakości relacji w znacznej mierze zaważył fakt, iż zbierano je w ponad trzydzieści lat od tamtych wydarzeń. Wiele niezwykle ważnych faktów, nazwisk i pseudonimów uleciało z pamięci osób składających relacje. Niektórych zdarzeń nie można było odtworzyć z powodu śmierci osób, które miały znaczny wpływ na działalność gdyńskiej siatki Szarych Szeregów. Jest to bezpowrotna strata, w warunkach konspiracji bowiem nie wszyscy członkowie mieli orientację o całokształcie prac organizacyjnych⁸.

Tylko dwukrotnie członkowie gdyńskich Szarych Szeregów publikowali swe wspomnienia dotyczące działalności konspiracyjnej. Maciej Gwiazda przedstawił na łamach „Dziennika Bałtyckiego” krótki zarys działalności Szarych Szeregów w Gdyni⁹. Zygmunt Narski omówił nato-

⁴ Z materiałów tych korzystano za pośrednictwem Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Gdańsku.

⁵ Są to akta personalne więźniów, księgi ewidencyjne oraz listy transportowe znajdujące się w Archiwum Muzeum Stutthof w Sztutowie (AMS).

⁶ Oryginał znajduje się w posiadaniu Władysława Raatza.

⁷ Nie opracowane zbiory Działu Naukowo-Badawczego Muzeum Stutthof. Zob. też *Wspomnienia i relacje*, AMS, t. XIX, XX.

⁸ Uwaga ta odnosi się w szczególności do kontaktów B. Myśliwka z L. Cylkowskim oraz działalności braci Garbe.

⁹ M. G w i a z d a, *Z działalności ruchu oporu na Wybrzeżu Gdańskim*, „Dziennik Bałtycki”, nr 218, 15/16 IX 1974.

